

ממלכת יהודה בין ארם לאשור פרק ט"ו פסוקים ל"ב-ל"ה ופרק ט"ז

רקע למורה

יותם בן עזריה מלך יהודה - פסוקים ל"ב-ל"ה

ראינו שהלחץ האשורי תחת שלטונו של תגלת פלאסר (הוא פול), הלך והתהדק סביב צווארה של מלכות ישראל. מלכות ישראל הלכה והצטמצמה סביב הרי השומרון. ובאותו זמן, מלכי יהודה: יותם בן עזריה ולאחריו אחז בנו, התמודדו מול לחץ ארמי וישרלי.

בסוף ימיו של יותם, שמלך שש עשרה שנה בירושלים ועשה הישר בעיני ה', מתאר הכתוב לחץ משותף של ארם וישראל נגד ממלכת יהודה: "בַּיָּמִים הָהֵם הָיָה ה' לְהַשְׁלִיךְ בַּיהוּדָה רָצִין מֶלֶךְ אֲרָם וְאֵת פֶּקַח בֶּן רְמְלִיָּהוּ" (ל"ז). שיתוף הפעולה בין רצין מלך ארם לפקח בן רמליהו מלך ישראל עשוי להתפרש כניסיון שלהם ליצור ברית אל מול הלחץ האשורי שהלך והתגבר, ולהכריח את מלכות יהודה להצטרף לברית הזו (דעת מקרא). הלחץ שלהם על יהודה התעצם בימי אחז בן יותם כפי שנראה בפסוקים הבאים.

אחז בן יותם מלך יהודה - פרק ט"ז

אחז מלך שש עשרה שנה, עשה הרע בעיני ה' ומעשיו נחשבים חמורים ביותר. הכתוב מדגיש שאחז הלך בדרך מלכי ישראל; יתר על כן, הוא אימץ פולחן אכזרי במיוחד של הקרבת בני אדם למולך האל העמוני - הוא העביר את בנו באש וזיבח וקיטר בבמות לעבודה זרה.

כבר הזכרנו כי בימיו של אחז החריף המאבק עם רצין מלך ארם ופקח בן רמליהו מלך ישראל, שחברו יחד להילחם בו וצרו על ירושלים. רצין ופקח אומנם לא הצליחו לכבוש את ירושלים "וְלֹא יָכְלוּ לְהִלָּחֵם" (ה') אך הכתוב מציין שרצין מלך ארם כבש את העיר אילת מידי יהודה. בספר דברי הימים מסופר על מכה קשה נוספת שהנחילו ארם וישראל לממלכת יהודה (דברי הימים ב' פרק כ"ח, ה'-ח').

נזכיר שמעט שנים קודם לכן, בימיו של עזריה סבו של אחז, הצליח עזריה להתגבר על האיום מצד ארם בזכות שיתוף פעולה בין ממלכת יהודה לממלכת ישראל (בימי ירבעם השני מלך ישראל) ואף להביא את ממלכת יהודה לימים של רגיעה ושגשוג כלכלי. בימיו של אחז אנחנו עדים למציאות הפוכה וקשה - אחז מלך ישראל שלח שליחים לַתְּגָלֶת פְּלֶאָסֶר מֶלֶךְ אֲשׁוּר וביקש ממנו עזרה: "עֲבֹדְךָ וּבְנֶךָ אֲנִי עֹלֶה וְהוֹשָׁעֲנִי מִכַּף מֶלֶךְ אֲרָם וּמִכַּף מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל הַקּוֹמִים עָלַי" (ז'). אחז ביקש ממלך אשור שיצא למלחמה כדי להושיע אותו מידי ארם וישראל. בתמורה הוא נתן לו שוחד כסף וזהב מבית המקדש ומאוצרות בית המלך. תְּגָלֶת פְּלֶאָסֶר עלה על דמשק בירתה של ארם, כבש אותה והרג את רצין מלך ארם.

למדנו בפרק ט"ו (פסוקים כ"ז-ל"א) שבימי פקח בן רמליהו מלך ישראל, הגלה תגלת פלאסר מלך אשור את תושביה הצפוניים של ממלכת ישראל. הגלייה זו קשורה למלחמה של אשור בארם ובישראל, המוזכרת בפרק ט"ז.

פנייתו של אחז לַתְּגָלֶת פְּלֶאָסֶר מֶלֶךְ אֲשׁוּר יצרה לחץ כבד מאוד על ממלכות ארם וישראל. היא הובילה להורדת ממלכת ארם מעל במת ההיסטוריה, להיחלשותה של ממלכת ישראל, שחלק מתושביה יצאו לגלות והשפיעה גם על ממלכת יהודה עצמה. התלות בעזרה האשורית הפכה את ממלכת יהודה למדינת חסות של אשור, לא רק בהיבט הצבאי-מדיני, אלא גם מבחינה דתית-רוחנית.

הכתוב מציין שכשהגיע אחז לדמשק (שכבשו אותה האשורים מידי הארמים) כדי לקדם את פני מלך אשור ולהודות לו על הצלתו, הוא ראה את המזבח האלילי, וביקש מאוריה הכהן לבנות לו מזבח זהה ולהציבו בחצר בית המקדש. כששב אחז לירושלים הוא הקריב קורבנות על המזבח שבנה אוריה וכך למעשה שינה מן היסוד את סדרי המקדש ואת המקובל והנהוג בו - חצר בית המקדש הפכה למרכז לפולחן אלילי. המזבח שבנה אוריה היה גדול ממזבח הנחושת שבימי שלמה, ואחז הפכו למזבח העיקרי להקרבת קורבנות, הזיז את מזבח הנחושת ממקומו והסיר חלקים מכלי המקדש. את הנחושת שלקח אחז מכלי המקדש הוא נתן כשוחד למלך אשור (דעת מקרא). בפסוק י"ח אנחנו קוראים על מאמציו של אחז להסתיר חלק מהכלים שבחצר מפני חמדנותו של מלך אשור.

לפי ספר דברי הימים (דברי הימים ב' כ"ח, כ"ד) אחז סגר את בית המקדש עצמו (ההיכל) ובפועל התקיים פולחן אלילי בחצר בית המקדש.

אפשר להסיק מכך שאחז נמנה עם מלכי יהודה הרשעים ביותר. לראשונה בתולדות הממלכה הוכנס פולחן אלילי למתחם המקדש, והתנ"ך קושר בין השינוי הזה לבין התלות של ממלכת יהודה בממלכת אשור. פנייתו של אחז למלך אשור נגד בני עמו הישראלים שקמו עליו, הובילה בסופו של דבר לכיבוש הגליל והגליית חלק גדול מתושבי ממלכת ישראל בידי אשור, והיא מצטרפת למעשיו החמורים של אחז במישור הדתי.

הצעת הוראה:

הצעה 1: יותם בן עזריה ואחז בן יותם מלכי יהודה - מבט כללי

1. התלמידים ישלימו פרטים על שני מלכי יהודה שמוזכרים בפסוקים:

מלכים ב' פרק ט"ו פסוקים ל"ב-ל"ח

המלך: _____

הממלכה: _____

משך המלוכה: _____

הערכה רוחנית: _____

גודל הממלכה בימיו: _____

בעיות בממלכה בימיו: _____

מלכים ב' פרק ט"ז: מלכות אחז

המלך: _____

הממלכה: _____

משך המלוכה: _____

הערכה רוחנית: _____

בעיות ביטחוניות בימי אחז וההתמודדות שלו עימן, על פי פסוקים ה'-ט': _____

2. על המצב הרוחני הרע בימי אחז נרחיב בעזרת הטבלה. התלמידים יעיינו בפסוקים ויזהו את מעשיו של אחז שהביא עבודה זרה לממלכת יהודה בהשפעת האימפריה האשורית.
- התלמידים יקראו את קטעי הפסוקים המתארים את מעשי אחז, ויתאימו לכל פסוק את כותרתו:

הפסוק	הכותרת
ג. וגם את בנו העביר באש פתעבות הגוים אשר הוריש ה' אתם מפני בני ישראל.	הכנסת עבודת המולך בפעם הראשונה למלכות יהודה.
ד. ויזבח ויקטר בבמות ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן.	הגברת עבודה זרה בבמות בכל מקום.
י. ...וירא את המזבח אשר בדםמשק וישלח המלך אחז אל אוריה הכהן את דמוות המזבח ואת תבניתו לכל מעשהו. יא. ויבן אוריה הכהן את המזבח.... יב. ויבא המלך מדםמשק וירא המלך את המזבח ויקרב המלך על המזבח ויעל עליו. יג. ויקטר את עלתו ואת מנחתו ויסך את נסכו ויזרק את דם השלמים אשר לו על המזבח.	בניית מזבח במקדש בדמותו של המזבח שבדםמשק.
יד. ואת המזבח הנחשת אשר לפני ה' ויקרב מאת פני הבית מבין המזבח ומבין בית ה' ויתן אתו על ירך המזבח צפונה. יז. ויקצץ המלך אחז את המסגרות המכונות ויסר מעליהם את הכיור ואת הים הורד מעל הבקר הנחשת אשר תחתיה ויתן אתו על מרצפת אבנים. יח. ואת מוסך השבת אשר בנו בבית ואת מבוא המלך החיצונה הסב בית ה' מפני מלך אשור.	שינויים בכלי המקדש ובמיקומם.

נשאל:

1. האם לדעתכם אחז פעל נכון?
2. לפי דעתכם, מה יכולות להיות ההשלכות של הפנייה לאשור?
3. כדי לעמוד על השפעת הפנייה לאשור על ממלכות יהודה וישראל, התלמידים יקראו פסוקים מפרקים ט"ו-ט"ז, ויכתבו במילים שלהם מה ההשפעה של הפנייה למלך אשור על פי הפסוקים.

הפסוק	הסבר ההשפעה
ט. וַיִּשְׁמַע אֱלִיזָבֶת מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיַּעַל מֶלֶךְ אַשּׁוּר אֶל דְּמִשְׁק וַיִּתְּפֹשֶׁה וַיַּגְלֶה קִירָה וְאֶת רָצִין הַמִּיתָּה. (מלכים ב' ט"ז, ט')	אשור התקיפה את ארם, ומגלה אותם.
כט. בִּימֵי פֶקַח מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל בָּא תַּגְלִית פְּלֶאסֶר מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיִּקַּח אֶת עֵיזֶן וְאֶת אֶבֶל בֵּית מַעֲכָה וְאֶת יְנוּחַ וְאֶת קֶדֶשׁ וְאֶת חֲצוֹר וְאֶת הַגִּלְעָד וְאֶת הַגְּלִילָה כָּל אֶרֶץ נַפְתָּלִי וַיַּגְלֵם אֲשׁוּרָה. (מלכים ב' ט"ז, כט)	אשור פלשה לישראל והגלתה תושבים מעבר הירדן המזרחי ומצפון הארץ לאשור. *על הפלישה האשורית לממלכת ישראל אפשר ללמוד גם מהמפה המצורפת למטה. הגליית תושביה הצפוניים של ממלכת ישראל בידי אשור בימי פקח בן רמליהו:
	
י. וַיֵּלֶךְ הַמֶּלֶךְ אַחָז לְקִרְיַת תַּגְלִית פְּלֶאסֶר מֶלֶךְ אַשּׁוּר דּוֹמֵשֶׁק וַיֵּרָא אֶת הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר בְּדִמְשֶׁק וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ אַחָז אֶל אוּרִיָּה הַכֹּהֵן אֶת דְּמוּת הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת תַּבְנִיתוֹ לְכָל מַעֲשָׂהוּ. יא. וַיָּבֶן אוּרִיָּה הַכֹּהֵן אֶת הַמִּזְבֵּחַ כְּכֹל אֲשֶׁר שָׁלַח הַמֶּלֶךְ אַחָז מִדְּמִשְׁק בֶּן עֲשָׂה אוּרִיָּה הַכֹּהֵן עַד בּוֹא הַמֶּלֶךְ אַחָז מִדְּמִשְׁק. (מלכים ב' ט"ז, י"א-י"ב)	אחז עושה שינויים במקדש בעקבות ההיכרות עם תרבות אשור וארם.
יז. וַיִּקְצֹץ הַמֶּלֶךְ אַחָז אֶת הַמַּסְגְּרוֹת הַמְּכֻנֹּת וַיִּסֶּר מַעְלֵיהֶם אֶת הַכִּיר וְאֶת הַיָּם הוֹרֵד מֵעַל הַבֶּקֶר הַנִּחֲשֵׁת אֲשֶׁר תַּחְתֶּיהָ וַיִּתֵּן אוֹתוֹ עַל מִרְצַפֶּת אֲבָנִים. יח. וְאֶת מוֹסֵךְ הַשִּׁבְתָּ אֲשֶׁר בָּנוּ בְּבֵית ה' וְאֶת מְבֹא הַמֶּלֶךְ הַחִיצוֹנָה הַסָּבִיב בֵּית ה' מִפְּנֵי מֶלֶךְ אַשּׁוּר. (מלכים ב' ט"ז, י"ז-י"ח) כא. כִּי חָלַק אַחָז אֶת בֵּית ה' וְאֶת בֵּית הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂרִים וַיִּתֵּן לַמֶּלֶךְ אֲשׁוּר (דברי הימים ב' כ"ח, כ"א)	אחז פגע באוצרות המקדש כדי לשלם מס לאשור.

נסכם - הפנייה של אחז למלך אשור אומנם מנעה את השתלטות ארם וישראל על ירושלים, אך בסופו של דבר, היא לא הועילה לאחז מאחר שהביאה להשתלטות אשור על הארץ, ואחז נאלץ לשלם לאשור מס. ההשלכות של הפנייה לאשור היו ארוכות טווח: חורבן שומרון בידי אשור, גלות שבטי ישראל לאשור (בימי פקח בן רמליהו ובהמשך בימי הושע בן אלה) ולבסוף כיבוש שטחים נרחבים בממלכת יהודה (בימי חזקיהו).

הצעה 2: ממלכת יהודה בין ארם לאשור

בשיעור זה נענה על השאלה - איך התמודדה ממלכת יהודה עם השינויים שבאו בעקבות התעצמות כוחה של ממלכת אשור?

1. נקרא את פרק ט"ו פסוקים ל"ב-ל"ח.

נשאל: את מי שלח ה' לפגוע בממלכת יהודה/להענישה בימי יותם בן עזריה?

נסביר שבהיבט ההיסטורי-אנושי שני המלכים - מלך ארם ומלך ישראל חברו יחד כדי לעמוד מול האיום האשורי (דעת מקרא). הלחץ שלהם על יהודה התעצם בימי אחז. פרשנים רבים מסבירים שאירוע זה התרחש בסוף ימיו של יותם או לאחר מות יותם (פסוק ל"ו - "ויתר דברי יותם". פסוק ל"ח - "וישכב יותם עם אבותיו").

2. נקרא את פרק ט"ז, ונראה מה קרה בימי מלכותו של אחז, בהקשר לעלייתם של רצין מלך ארם ופקח בן רמליהו על ממלכת יהודה.

נתחיל בקריאת פסוק ה':

נשאל: מהי המציאות המתוארת בפסוק?

נבקש מהתלמידים לחזור לפסוקים א'-ד', ולהסביר מה הקשר בין תיאור מלכותו של אחז לבין המתואר בפסוק ה' (נזכיר שבפרק ט"ו, מסופר שבימי יותם ה' החל לשלוח את מלך ארם ומלך ישראל על יהודה, אך בימיו של אחז, שחטא יותר מקודמו, הלחץ החמיר).

על פי פירוש אברבנאל על פסוק ה': "כתוב בפירוש שהיה זה מאת השם יתברך על חטאת אחז שהכעיס את השם במעשיו הרעים, ושמלך ארם ומלך ישראל עלו ביהודה וצרו על ירושלם ולא יכלו להלחם בה כי חמל השם על יהודה ולא אמר להשחיתו".

אברבנאל מציג את ההיבט הדתי של ההתרחשות - התוקפנות של ארם וישראל כלפי אחז הייתה ביד ה'. היינו מצפים שאחז יענש בידיהם על מעשיו הרעים המתוארים בפסוקים א'-ד', והם יצליחו לכבוש את ירושלים. עמידתה של ירושלים בפניהם נבעה לדעת אברבנאל מחמלת ה' על ממלכת יהודה.

להרחבה: המציאות המתוארת במלכים ב' פרק ט"ז נזכרת גם בספר ישעיהו פרק ז'.

נשאל: מה הייתה תוכניתם של שני המלכים (פקח ורצין) על פי ישעיהו ז', פסוקים ה-ו? מה גילה הנביא ישעיהו לאחז על פי פסוקים ז'-ט', ומה הוא הציע לאחז מלך יהודה (פסוקים י'-י"א)? איזה עוד ביטוי לרשעותו של אחז מתואר בפסוק י"ב?

3. התלמידים יקראו את פסוקים ה'-כ', ויענו על השאלות בדף העבודה.

פסוקים ה'-ט':

- לפי המתואר בפסוק ו', איזה עיר כבש רצין מלך ארם מידי אחז מלך יהודה?
- לפי המתואר בפסוקים ז'-ח', מהי תגובתו של אחז מלך יהודה למלחמה של מלך ארם נגדו?
- לפי המתואר בפסוק ט', כיצד פעל מלך אשור כלפי ארם?
- על פי מה שקראתם עד כה, האם אחז השיג את מטרתו בפנייתו אל תגלת פלסר מלך אשור? הסבירו.

פסוקים י'-כ':

הפסוקים מתארים בניית מזבח בידי אוריה הכהן, בדמות המזבח שראה אחז אצל מלך אשור בדמשק. נשאל: מה עשה אחז במזבח? ומה משמעות מעשה זה? אפשר להיעזר בפירוש אברבנאל לפסוק ט"ו:

(טו) ולהיותו המזבח השני הזה גדול מהמזבח שבנה שלמה, קראו אחז "המזבח הגדול", ולכבדו ציווה את הכהן הגדול שיעלו עליו הקרבנות כולם. **ומזבח הנחשת יהיה לו לבקר**, רוצה לומר יהיה מוטל עליו לבקר להעלות עליו עולה בזמן מה, כפי מה שיעלה על רוחו.

כדאי להסביר לתלמידים את משמעות מעשיו של אחז.

4. נחזור לשאלה ששאלנו בתחילת השיעור – איך התמודדה ממלכת יהודה עם השינויים שבאו בעקבות התעצמות כוחה של ממלכת אשור?

נסכם: פנייתו של אחז לתגלת פלאסר מלך אשור הפכה את ממלכת יהודה למדינת חסות של אשור, לא רק בהיבט הצבאי־מדיני, אלא גם מבחינה דתית־רוחנית.

לפי ספר דברי הימים (דברי הימים ב' כ"ח, כ"ד) אחז סגר את בית המקדש עצמו (ההיכל) ובפועל התקיים פולחן אלילי בחצר בית המקדש. אפשר להסיק מכך שאחז נמנה עם מלכי יהודה הרשעים ביותר. לראשונה בתולדות הממלכה הוכנס פולחן אלילי למתחם המקדש, והתנ"ך קושר בין השינוי הזה לבין התלות של ממלכת יהודה בממלכת אשור.